

Ю. І. Матвєєва

*старший викладач кафедри загальнонормативних та державно-правових наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»,
Київ, Україна*

ОСТАТОЧНІСТЬ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

Не було б ніякої користі у правосудді, якби присуди, ухвалені судом, не виконувалися [1, 177]. Ця думка, висловлена ще античними мислителями, надзвичайно актуальна в сучасному світі, коли суди переповнені зверненнями громадян, а виконання судових рішень часто нівелюється.

Європейський Суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що право на суд, гарантоване ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, передбачає, що при винесенні остаточного і юридично обов'язкового рішення у цивільній справі або виправдувального вироку у кримінальній справі, ризик їх скасування повинен бути відсутній. Суд у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що таке право було б примарним, якби Високі Договірні Сторони у своєму внутрішньому законодавстві дозволили остаточному, обов'язковому рішенню залишитися невиконаним на шкоду одній із сторін [2].

Однією із перших справ, де принцип правової визначеності було сформульовано Європейським Судом з прав людини у світлі ст. 6 Конвенції, є позиція Суду у справі «Брумареску проти Румунії»: право на справедливий розгляд в суді має тлумачитися у світлі Преамбули до Конвенції, яка проголошує, між іншим, верховенство права як частину спільної спадщини Договірних Сторін. Одним з основних аспектів верховенства права є принцип правової певності, який вимагає, крім іншого, щоб у випадках, коли суди винесли остаточне рішення з якогось питання, їхнє рішення не підлягало сумніву [3].

Аналогічне рішення Європейський Суд виніс у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України».

У справі «Рябих проти Росії» Європейський Суд зазначив, що принцип правової визначеності вимагає поваги до принципу *res judicata*, тобто поваги до остаточного рішення суду. Згідно з цим принципом жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду лише з однією метою – домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення у справі. Повноваження судів вищого рівня з перегляду мають здійснюватися для виправлення судових помилок і недоліків, а не задля нового розгляду справи. Таку контрольну функцію не слід розглядати як замасковане оскарження і сама лише ймовірність існування двох думок стосовно предмета спору не може бути підставою для нового розгляду справи. Відхід від цього принципу можливий лише тоді, коли цього вимагають відповідні вагомий і непереборні обставини [4].

У справі «Пономарьов проти України» Європейський Суд розглядав питання правової визначеності у аспекті подовження строків судового провадження. Заявник скаржився на те, що поновленням строків для ординарного апеляційного оскарження після спливу значного часу та подальшим скасуванням попереднього рішення суду було порушено принцип правової визначеності та незаконно продовжено судове провадження. Суд визнав, що вирішення питання щодо поновлення строку на оскарження перебуває в межах дискреційних повноважень національних судів, однак

такі повноваження не є необмеженими: в кожній справі національні суди мають перевіряти, чи виправдовують підстави для поновлення строків для оскарження втручання у принцип *res judicata*. Такі підстави мають бути переконливими, інакше рішення про поновлення строку оскарження може порушити принцип правової визначеності.

У своїй практиці Європейський Суд трактує принцип правової визначеності не лише як неможливість свавільного перегляду остаточних судових рішень, а й як вимоги до розумних строків виконання судових рішень та неможливість відмови держави від виконання судового рішення, яке набуло законної сили.

У справі «Імобільяре Саффі» проти Італії» Суд наголосив, що право на звернення до суду було б ілюзорним, якби національна правова система Договірної Сторони дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судове рішення залишалось невиконаним на шкоду одній із сторін. Важко уявити ситуацію, щоб п.1 ст. 6 Конвенції докладно описував процедурні гарантії, що надаються сторонам цивільного судового процесу – у провадженні, що є справедливим, відкритим і оперативним, – і не передбачав при цьому гарантій виконання судових рішень; тлумачення ст. 6 як такої, що стосується виключно права на звернення до суду і проведення судового розгляду, могло б призвести до ситуацій, несумісних із принципом верховенства права, що його Договірні Сторони зобов'язалися дотримуватися, коли вони ратифікували Конвенцію. Отже, виконання рішення, винесеного будь-яким судом, має розглядатись як невід'ємна частина судового процесу для цілей ст. 6.

Відповідно до позиції Європейського суду з прав людини у справах «Кечко проти України», «Бурдов проти Росії» принцип юридичної визначеності означає, що зацікавлені особи повинні мати змогу покладатися на зобов'язання, взяті державою, навіть якщо такі зобов'язання містяться у законодавчому акті, який загалом не має автоматичної прямої дії. Така дія зазначеного принципу пов'язана з іншим принципом – відповідальності держави, який полягає у тому, що держава не може посилатися на власне порушення зобов'язань для запобігання відповідальності. При цьому, якщо держава чи орган публічної влади схвалили певну концепцію, в даному випадку це надання соціальної допомоги, така держава чи орган вважатимуться такими, що діють протиправно, якщо вони відступлять від такої політики чи поведінки, зокрема, щодо фізичних осіб без завчасного повідомлення про зміни в такій політиці чи поведінці, оскільки схвалення такої політики чи поведінки дало підстави для виникнення обґрунтованих сподівань у фізичних осіб стосовно додержання державою чи органом публічної влади такої політики чи поведінки.

Таким чином, проаналізувавши ряд рішень Європейського Суду з прав людини, винесених у світлі ст. 6 Конвенції, можна зробити наступні висновки:

- судові рішення, які вступили в законну силу, не підлягають перегляду. Перегляд судових рішень допускається як виняток лише в цілях виправлення судових помилок або неправомірного здійснення правосуддя. При цьому повноваження щодо перегляду судових рішень не можуть мати дискреційного характеру;
- виконання судового рішення є невід'ємною частиною судового процесу.

Використані джерела:

1. Аристотель. Політика: Пер. з давньогрецької. – К.: Основи, 2003. – 239 с.
2. Справа «Науменко Світлана проти України». Рішення Європейського суду з прав людини від 9 листопада 2004 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1118327065/> – Назва з екрану.

3. *Справа «Брумареску проти Румунії». Рішення Європейського суду з прав людини від 28 жовтня 1999 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ourcourt.ru/practice/feder15/pr15617.htm>. – Назва з екрану.*
4. *Справа «Рябих проти Росії». Рішення Європейського суду з прав людини від 24 липня 2003 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.ru/documents/doc/new/003.htm>. – Назва з екрану.*

В. В. Міщук

*старший викладач кафедри правосуддя
Київської державної академії водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного,
Київ, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ «УНІТАРНА ДЕРЖАВА» ТА «УНІТАРИЗМ» В КОНТЕКСТІ ОПТИМІЗАЦІЇ УНІТАРНОЇ ФОРМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

В юриспруденції останнім часом досить часто продукується термін «унітаризм». Відтак, виникає питання: як співвідносяться поняття «унітарна держава» та «унітаризм», яке поняття є первинним по відношенню до іншого, у чому полягає змістовна відмінність між ними?

Унітаризм є відносно новою дефініцією в юриспруденції. Наприклад, шеститомна «Юридична енциклопедія» за редакцією академіка Ю.С. Шемшученка такого поняття не містить взагалі. Крім того, аналіз спеціальної літератури показав, що поняття «унітаризм» не має моністичного трактування. Так, у російському юридичному словнику за редакцією професора А.Н. Азріліяна зазначено: «Унітаризм (фр. unitarisme) – державний устрій, якому характерне централізоване управління адміністративно-територіальними одиницями і відсутність відокремлених (самостійних) державних утворень» [1, с. 1060]. Унітаризм, на думку О.І. Свічкарьова, це політико-територіальна форма устрою держави. По-суті, учений ототожнює поняття унітаризм та унітарна держава, що впливає із запропонованої ним системи та змісту ознак унітаризму [2, с. 88]. Досить абстрактним і загальним є визначення унітаризму як «однієї з двох форм територіальної організації держави» [3, с. 410]. Зі змісту поняття незрозуміло, які саме дві форми територіального устрою має на увазі автор й, очевидно, йдеться про види унітарних держав, зокрема, централізовані та децентралізовані. Проте у будь-якому випадку дане поняття потребує відповідного змістовного наповнення.

Поняття «унітаризм» та «унітарна держава», на нашу думку, не є тотожними, оскільки змістовне наповнення згаданих понять є неоднаковим. Зауважимо, що термін «унітарна держава» введений у науковий обіг раніше, ніж «унітаризм». Так, дефініція «унітарна держава» зустрічається у наукових працях учених-теоретиків ХІХ століття, натомість термін «унітаризм» і в сучасній юриспруденції не набув широкого використання. Такий стан справ опосередковує необхідність змістовного тлумачення даної дефініції, що є вкрай важливим і для розуміння поняття «унітарна держава». Як зазначалося, термін «унітаризм» (з франц. «unitaire» – унітарний, єдиний) у